

Міністерство освіти і науки України

Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт зі спеціалізації
«Управління у сфері економічної конкуренції» у 2017-2018 н. р.

НАУКОВА РОБОТА

на тему: «УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ»

Шифр роботи: «УКР»

2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ	6
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ	12
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРА НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ	21
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі процеси глобалізації та регіоналізації значною мірою вплинули на значимість такого аспекту як конкурентоспроможність регіону, адже саме її забезпечення є гарантом реалізації головних стратегічних цілей держави.

Важливість визначення та обґрунтування особливостей управління конкурентоспроможністю на регіональному рівні зумовлена тим, що нові умови господарювання виводять регіони на рівень самостійних економічних суб'єктів ринкових відносин і наділяють їх новими функціями.

Проблемам соціально-економічного розвитку регіонів та забезпеченню їх конкурентоспроможності присвячені роботи таких учених, як Безуглої В. О., Бубенка П. Т., Волошина В. В., Заблоцького В. Ф., Шеховцевої Л. С. та ін. Разом з тим, ще багато теоретичних та прикладних питань управління конкурентоспроможністю регіонів, в силу їхньої багатогранності й складності, залишаються недостатньо вивченими та вимагають подальшого дослідження.

Актуальність проблематики щодо вивчення особливостей управління конкурентоспроможністю регіонів України, її теоретичне та практичне значення, обумовили необхідність вибору теми наукової роботи, її мету та задачі.

Мета і задачі дослідження. Мета наукової роботи полягає в науково-методичному обґрунтуванні процесу забезпечення конкурентоспроможності регіонів України та розробки практичних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення стратегії управління конкурентоспроможністю Полтавського регіону.

Відповідно до поставленої мети в науковій роботі виникла необхідність вирішення наступних задач:

- узагальнити процес формування системи управління регіональною конкурентоспроможністю;

- провести економічну оцінку конкурентоспроможності регіонів та виявити конкурентні переваги Полтавського регіону;
- розробити структуру кластера нафтопереробної промисловості на прикладі Полтавського регіону.

Об'єктом дослідження є процес управління конкурентоспроможністю регіонів України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні питання визначення конкурентних переваг Полтавського регіону.

Методи дослідження. Наукові дослідження проводилися із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: метод логіко-теоретичного узагальнення, системний підхід – при обґрунтуванні формування системи управління регіональною конкурентоспроможністю; статистичний, коефіцієнтний аналіз – для вивчення, порівняння та інтерпретації фактичних даних щодо конкурентоспроможності регіонів України та оцінки конкурентоспроможності Полтавського регіону; кластерний підхід – з метою створення кластеру нафтопереробної промисловості; таблично-графічний метод – для наочного відображення динаміки та структури окремих показників.

Найсуттєвіші результати дослідження, що містять наукову новизну, полягають у наступному:

- доведено, що формування системи управління регіональною конкурентоспроможністю базується на застосуванні системного підходу, який дозволяє її розглядати як сукупність підсистем і елементів, що можуть вивчатися окремо;
- обґрунтовано використання індексу оцінки конкурентних переваг регіону та визначено граничні значення даного показника, що дозволило виконати кількісну оцінку конкурентоспроможності регіонів України за період 2012-2016 рр. та з'ясувати, що Полтавський регіон займає лідируючу позицію за рівнем конкурентоспроможності;

– розроблено структуру кластера нафтопереробної промисловості у Полтавському регіоні та визначено етапи формування кластерів у межах певної території.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі акти, нормативно-правові документи, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених та офіційні матеріали органів державної та регіональної статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці практичних рекомендацій, що створюють об'єктивну основу для подальшого розвитку теоретичних і прикладних досліджень процесу управління конкурентоспроможністю регіону.

Структура роботи та обсяг наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який включає 30 джерел та 2 додатки. Робота викладена на 30 сторінках друкованого тексту, у тому числі має 5 таблиць та 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1 ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ

Конкуренція – невід’ємний елемент ринкової економіки, який має вагу не тільки на рівні певної продукції, технології чи підприємства, окремої території, а й на рівні всієї країни.

У ринкових відносинах конкуренція як природне і об’єктивно існуюче явище, є законом товарного господарства. Його дія є зовнішньою примусовою силою підвищення продуктивності, розширення масштабів виробництва, ринків збуту продукції та прискорення інноваційних процесів. У своєму розвитку конкуренція в Україні пройшла певний шлях удосконалення від простих до складних форм, що обумовило необхідність отримання кількісного показника, який би дозволив прогнозувати, планувати й управляти її рівнем.

Таким показником є конкурентоспроможність – потужний аналітичний і політичний інструмент, який характеризує можливості та здатність вести успішну конкурентну боротьбу. На сьогодні конкурентоспроможність – одна з найвпливовіших концепцій економіки розвитку та практичної політики, оскільки охоплює не лише економічні показники, а й оцінює економічні наслідки важливих для стабільного зростання неекономічних явищ, таких, як рівень освіти, наукова база, верховенство закону та інформаційна інфраструктура [5].

Управління конкурентоспроможністю на сучасному етапі є одним з головних стратегічних завдань, ефективного вирішення якого передбачає розгляд рівнів об’єктів конкурентоспроможності: мікро-, мезо-, і макрорівень (рис. 1.1). На мікрорівні об’єктом визначення конкурентоспроможності можуть виступати окремий товар, технологія, підприємство. На мезорівні – об’єднання підприємств, галузь, регіон. Дослідження конкурентоспроможності на макрорівні полягає в аналізі більших об’єктів – народногосподарських комплексів, країн або навіть груп країн.

Рис. 1.1 Рівні об'єктів конкурентоспроможності

Варто зазначити, що формування конкурентоспроможності підприємств є фундаментом регіональної конкурентоспроможності, яка, у свою чергу, є гарантом конкурентоспроможності країни у цілому.

У даній науковій роботі буде досліджено питання управління регіональною конкурентоспроможністю, тобто розглядатиметься конкурентоспроможність на мезорівні.

Підтримуючи загалом підхід авторів до визначення економічної категорії «регіон» [4, 9, 11] у подальшому ми будемо розглядати регіон як територіально-адміністративну одиницю (область), адже саме вона є основною ланкою територіальної організації суспільства і держави.

Обраний напрям наукового дослідження є актуальним, адже нові умови господарювання виводять регіони на рівень самостійних економічних суб'єктів ринкових відносин і наділяють їх певними функціями, які втілюються в визначенні основних завдань регіональної політики:

- вирівнювання міжрегіональних диспропорцій за рахунок ефективного використання конкурентних переваг кожної окремої території;
- залучення інвесторів;
- створення нових робочих місць;
- розвиток техніко-економічного потенціалу регіону [5].

Оскільки регіони України мають різний рівень розвитку виробництва та відмінний один від одного ступінь впливу природнокліматичних і ресурсних чинників на економічну структуру регіональних систем, важливого значення

набуває забезпечення сприятливого конкурентного середовища. Досягнення цієї мети можливе за реалізації таких завдань:

- підвищення конкурентної привабливості регіону;
- створення системи регіональних пільг та гарантій для діяльності підприємницьких комерційних структур і інвесторів;
- забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу у регіоні;
- розширення виробничих можливостей державної та муніципальної власності;
- розвиток торгово-економічних зв'язків регіонів та нарощення зовнішньоекономічного потенціалу.

З метою пізнання сутності регіональної конкурентоспроможності доцільним є дослідження наукових підходів щодо її визначення. Оскільки дане поняття є складним та багатофакторним, сучасні вчені розглядають його з різних точок зору (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Інваріантність наукових поглядів щодо визначення поняття
«конкурентоспроможність регіону»

Автор	Трактування
Шеховцева Л. [22]	Конкурентоспроможність регіону – обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами становище регіону та його окремих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках.
Яковенко Л.І., Гермашевський С.М. [25]	Конкурентоспроможність регіону – здатність до створення й реалізації у межах визначеної території конкурентних переваг.
Беленький П. Ю., Вальдрат О.Л., Гомольська Н.І. та ін. [9]	Конкурентоспроможність регіону – спроможність регіональної економіки виробляти та споживати товари й послуги в умовах конкуренції з товарами та послугами, виробленими в інших країнах.
Балабанов Г.В. [22]	Конкурентоспроможність регіону – потенційні можливості регіону, що посилюють його участь в інтеграційних процесах.

Отже, більшість авторів визначають конкурентоспроможність регіону як здатність регіональної системи до визначення та ефективного використання своїх конкурентних переваг з метою забезпечення довгострокового зростання показників економічної діяльності та раціонального розміщення продуктивних сил.

Управління конкурентоспроможністю регіону в умовах євроінтеграції є важливим стратегічним завданням, головною метою якого є розробка комплексу заходів, спрямованих на забезпечення максимальної конкурентоспроможності при обмежених ресурсах з урахуванням конкурентних переваг. Це, у свою чергу, передбачає розробку системи управління конкурентоспроможністю регіону, за допомогою якої проводиться оцінка та контроль за конкурентними позиціями.

Запропонована система досягається на основі системного, комплексного підходу, який передбачає реалізацію наступних принципів оцінки конкурентоспроможності:

- комплексний характер оцінки – охоплює всі сторони економічної діяльності з метою досягнення певного рівня конкурентоспроможності та розробки необхідних заходів управління нею;
- системність оцінки показників конкурентоспроможності – дозволяє провести кількісну та якісну оцінку;
- оцінка рівня конкурентоспроможності – повинна бути об'єктивною, тобто базуватися на достовірній інформації, а висновки і рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності мають обґрунтовуватися.

Реалізація даних принципів передбачає розробку системи управління конкурентоспроможністю регіону, яка базується на застосуванні системного підходу. Особливістю системного підходу є дослідження будь-якого об'єкта як складної цілісної системи.

Системний підхід неможливий без органічної єдності аналізу і синтезу. Синтез дозволяє розглядати управління конкурентоспроможністю як єдину систему. З точки зору аналізу, як методу наукового пізнання, менеджмент

регіональної конкурентоспроможності являє собою сукупність підсистем і елементів, які можуть вивчатися окремо (рис. 1.2).

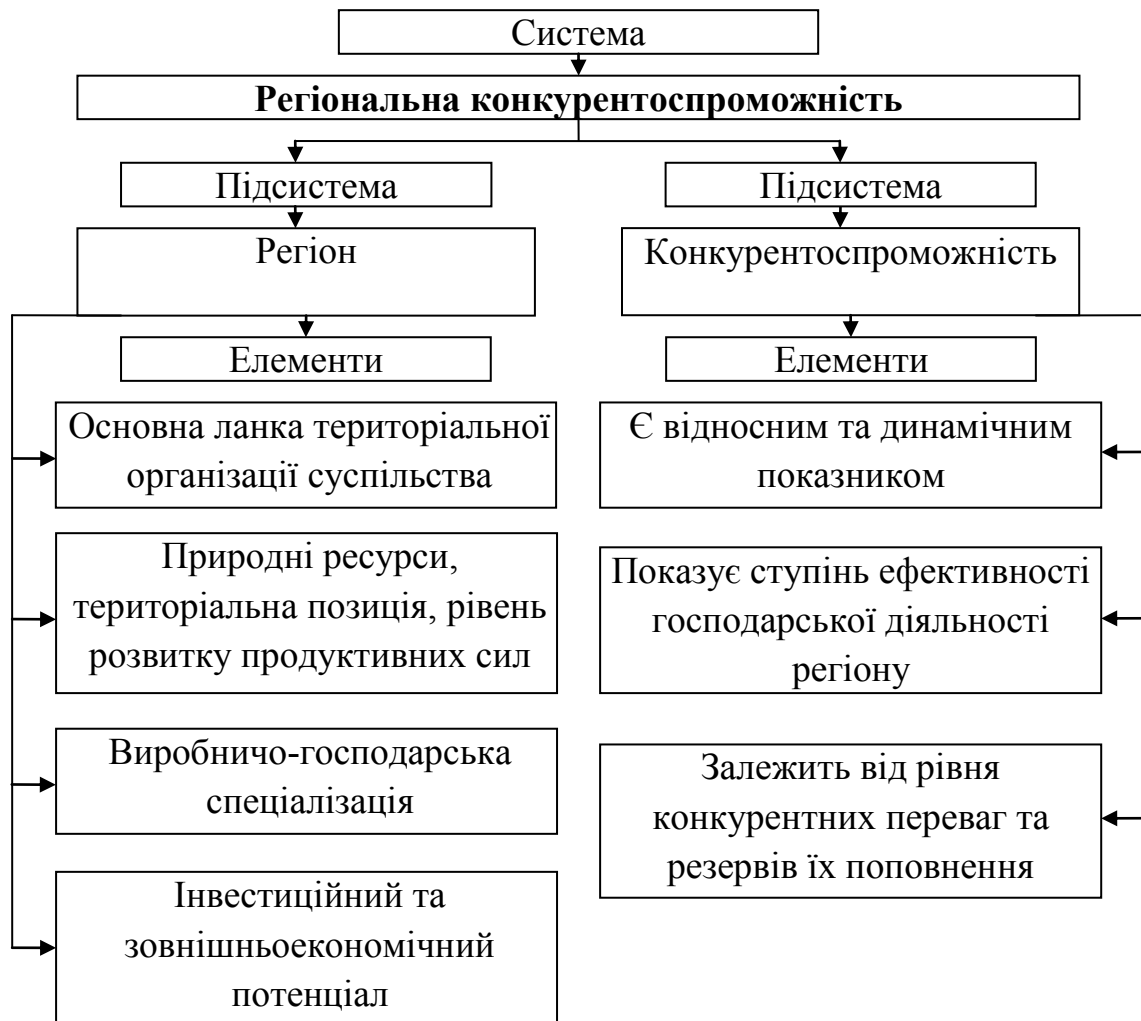

Рис. 1.2 Формування системи управління конкурентоспроможністю регіону

Дослідивши формування системи, доцільно зробити висновок, що під управлінням регіональною конкурентоспроможністю слід розуміти систему управління конкурентоспроможністю, яка включає в себе стратегічні та тактичні завдання, виконання яких направлене на досягнення стійких конкурентних позицій регіону.

Зважаючи на те, що процес конкурентоспроможності включає низку дій, обов'язковою передумовою оцінки конкурентоспроможності є визначення етапів реалізації (рис. 1.3).

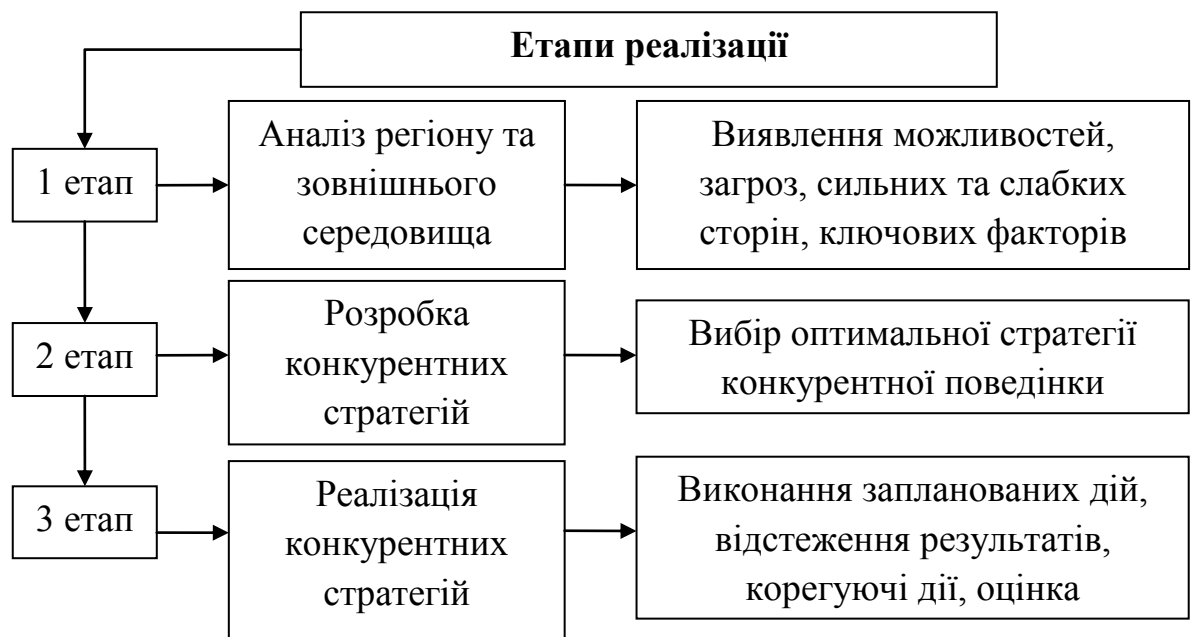

Рис. 1.3 Етапи реалізації конкурентних переваг регіону

Процес управління конкурентоспроможністю регіону включає в себе 3 етапи. Перший етап є підготовчим – здійснюється моніторинг конкурентного середовища, діагностування конкурентоспроможності регіону, виявлення його конкурентних переваг. На другому етапі відбувається розробка стратегії управління конкурентоспроможністю регіону з урахуванням виявлених на першому етапі переваг. На третьому етапі реалізується конкурентна стратегія регіону та аналізуються результати її впровадження.

Таким чином, на основі комплексного та системного підходів була розроблена система управління конкурентоспроможністю регіону та етапи її реалізації, яка дозволить кожному окремому регіону розробити власну стратегію підвищення конкурентних позицій в умовах євроінтеграції.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ

Враховуючи досвід розвинутих країн, слід відзначити, що прибуток на рівні регіону вимірюється не кількістю природних ресурсів і підприємств, розміщених на його території, які є тільки чинниками створення прибутку, а показниками валового регіонального продукту (ВРП) і валової доданої вартості (ВДВ) у розрахунку на душу населення.

Тому важливим аспектом сучасного аналізу регіональних процесів має бути використання порівняних за міжнародними стандартами показників, які визначають конкурентоспроможність регіону [5].

На сьогодні основою більшості методик оцінки конкурентоспроможності, описаних різними авторами [5, 28], слугує валова додана вартість. Безперечно, ВДВ був і залишається основним індикатором рівня розвитку економіки, а вимірювання змін в обсягах і структурі ВДВ за певний період часу дає уявлення про темпи і характер економічного зростання регіонів і рівня конкурентоспроможності їхніх економік. Однак ми вважаємо, що валовий регіональний продукт є більш узагальненим показником розвитку економіки регіону, при розрахунку якого також включається сума валової доданої вартості від усіх видів діяльності.

Виходячи з цього, правомірно ввести показник індексу конкурентоспроможності регіону (I_k), який визначається як співвідношення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу по окремому регіону до валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу по Україні.

Цей індекс буде свідчити про здатність кожної регіональної системи ефективно використовувати свої конкурентні переваги з метою досягнення базового показника (валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу по Україні), і може бути розрахований за формулою:

$$I_k = \text{ВРП}_p / \text{ВРП}_k ,$$

де ВРП_р – валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу по регіону, а ВРП_к – валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу по країні.

Динаміка валового регіонального продукту [24] у розрахунку на одну особу по регіонах України наведено у додатку А.

Результати проведеного аналізу конкурентоспроможності регіонів України представлено у формі індексного значення за період з 2012 по 2016 роки в табл. 2.1 та у вигляді рейтингу на рис. 2.1.

Таблиця 2.1

Значення індексу конкурентоспроможності регіонів України*

Регіон	2012	2013	2014	2015	2016
Вінницький	0,62	0,63	0,67	0,74	0,80
Волинський	0,60	0,60	0,59	0,63	0,65
Дніпропетровський	1,48	1,40	1,38	1,46	1,42
Донецький	1,28	1,22	1,13	0,75	0,58
Житомирський	0,60	0,61	0,61	0,64	0,66
Закарпатський	0,51	0,53	0,51	0,52	0,50
Запорізький	0,97	0,96	0,91	1,01	1,09
Івано-Франківський	0,68	0,73	0,72	0,74	0,71
Київський	1,21	1,27	1,19	1,25	1,30
Кіровоградський	0,70	0,69	0,76	0,79	0,85
Луганський	0,88	0,81	0,73	0,38	0,23
Львівський	0,72	0,76	0,74	0,78	0,80
Миколаївський	0,82	0,78	0,82	0,82	0,89
Одеський	0,90	0,85	0,87	0,85	0,90
Полтавський	1,24	1,20	1,19	1,30	1,43
Рівненський	0,59	0,59	0,57	0,67	0,65
Сумський	0,70	0,68	0,70	0,73	0,80
Тернопільський	0,53	0,52	0,50	0,55	0,54
Харківський	0,98	0,94	0,93	0,96	0,99
Херсонський	0,60	0,56	0,58	0,59	0,65
Хмельницький	0,61	0,62	0,60	0,67	0,68
Черкаський	0,74	0,77	0,78	0,83	0,88
Чернівецький	0,46	0,45	0,45	0,45	0,44
Чернігівський	0,68	0,69	0,68	0,72	0,76

* – конкурентоспроможний; – має потенціал досягти конкурентоспроможного рівня; – має низьку конкурентоспроможність; – неконкурентоспроможний.

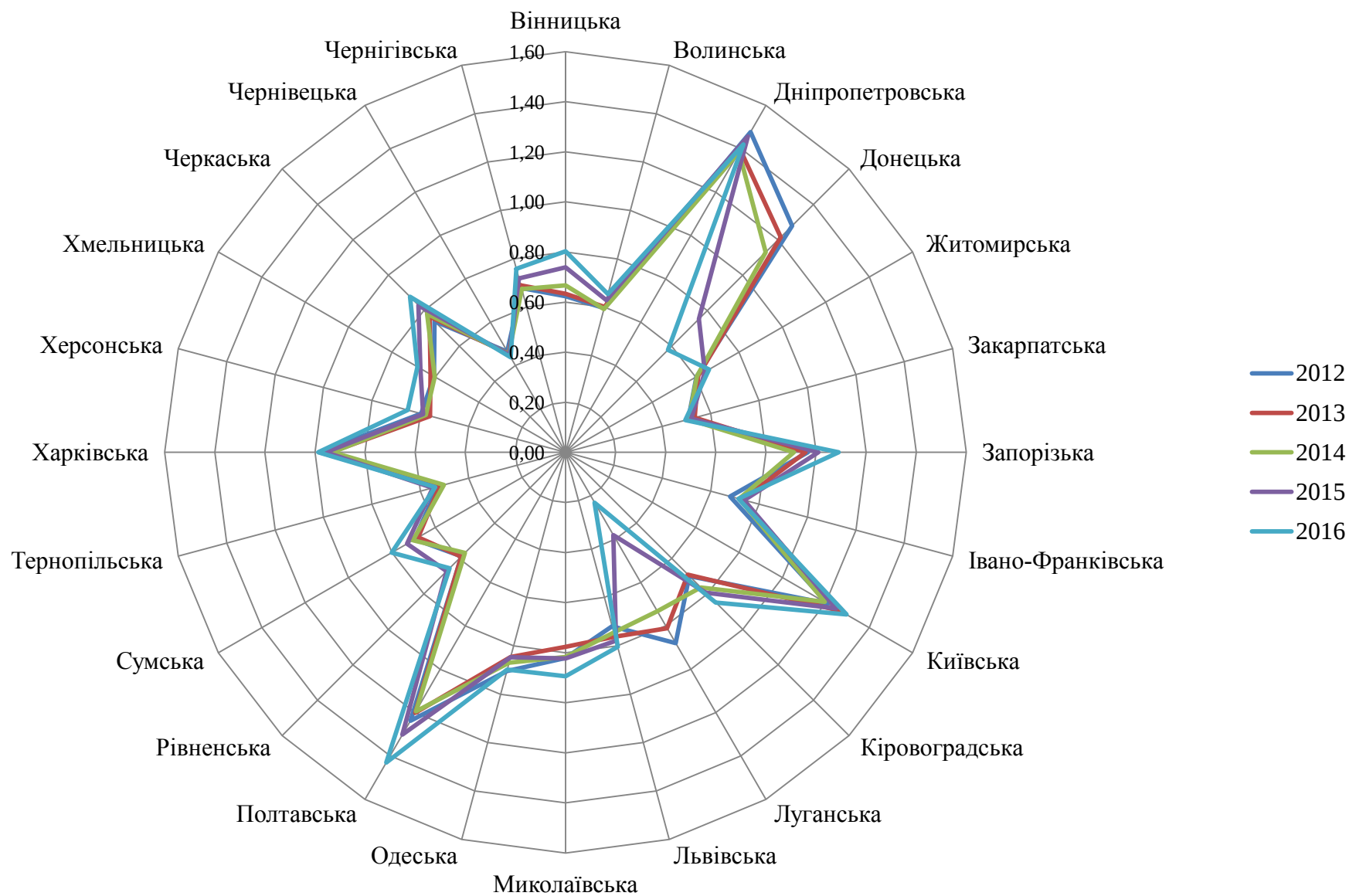

Рис. 2.1 Рейтинг регіонів України за рівнем конкурентоспроможності протягом 2012-2016 рр.

З метою проведення оцінки рівня конкурентоспроможності регіону і відповідно можливості досягнення базового значення ВРП доцільно для групування використовувати граничні значення індексу конкурентоспроможності регіону, наведені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Значення індексу конкурентоспроможності регіону

Значення I_k	Оцінка рівня конкурентоспроможності регіону
$I_k \geq 1$	Конкурентоспроможний
$1 > I_k \geq 0,8$	Має потенціал досягти конкурентоспроможного рівня
$0,8 > I_k \geq 0,6$	Має низьку конкурентоспроможність
$I_k < 0,6$	Неконкурентоспроможний

Результати проведеного групування представлено у додатку Б, які свідчать, що більшість областей України мають значення індексу конкурентоспроможності у інтервалі від 0,8 включно до 1, тобто мають значний потенціал досягти конкурентоспроможного рівня.

За даними табл. 2.1 найбільший показник індексу конкурентоспроможності серед областей України станом на 2016 рік має Полтавський регіон (1,43).

Також високі конкурентні позиції мають Дніпропетровська (1,42), Запорізька (1,09) та Київська (1,3) області. Слід зазначити, що Дніпропетровська, Київська та Полтавська області займають стійкі лідируючі позиції за рівнем конкурентоспроможності протягом усього досліджуваного періоду, оскільки значення розрахованого індексу перевищує 1.

Вінницька, Кіровоградська, Львівська, Сумська та Черкаська області покращили своє конкурентне становище протягом 2015-2016 рр., подолавши низький рівень конкурентоспроможності, незважаючи на те, що рівень ВРП на душу населення у середньому по Україні значними темпами зростає.

Неконкурентоспроможними станом на 2016 р. залишаються Закарпатська, Тернопільська і Чернівецька області – рівень їх ВРП на душу населення зростає незначними темпами, порівняно із середнім по Україні.

За проведеними вище розрахунками, Полтавська область є найбільш конкурентоспроможною станом на 2016 р. Варто звернути увагу на те, що висока конкурентоспроможність властива даному регіону протягом усього досліджуваного періоду, тобто Полтавську область можна назвати стабільно конкурентоспроможною.

Звідси закономірно дослідити, які галузі економіки суттєво визначають конкурентні переваги Полтавського регіону.

Нагадаємо, що валовий регіональний продукт складається із сум валової доданої вартості всіх видів економічної діяльності (сільське господарство, добувна промисловість, обробна промисловість, виробництво та розподіл електроенергії, газу, води, будівництво, торгівля, транспорт, зв'язок, фінансова діяльність, операції з нерухомістю, державне управління, освіта, охорона здоров'я, послуги).

Проведений аналіз територіально-галузевої структури валової доданої вартості Полтавської області надав можливість визначити пріоритетні галузі економіки, тобто конкурентні переваги регіону.

Отримані результати свідчать, що на сучасному етапі розвитку суттєвого значення набувають дві галузі, які дають можливість формувати сталу для подальшого розвитку форму капіталу – виробничу. Цими галузями є промисловість і сільське господарство. Станом на 2016 р. на ці дві галузі економіки припадає 70,5 % валового регіонального продукту регіону (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Динаміка питомої ваги основних галузей економіки у створенні ВРП Полтавської області, 2013-2016 рр.*

* побудовано на основі даних Державної служби статистики [20]

Отже, характеризуючи Полтавський регіон, правомірно зробити висновок, що він є промисловим, так як валовий регіональний продукт за період з 2013 по 2015 рр., який створений у промисловості, перевищує майже утричі валовий регіональний продукт, створений у сільському господарстві. У 2016 р. відрив між зазначеними галузями зменшився за рахунок підвищення частки ВРП, створеної за рахунок сільського господарства, та зменшення частки промисловості.

Рушійні зміни показників промислового та сільськогосподарського виробництва невід’ємно пов’язані з динамікою інвестицій в основний капітал регіону. З метою доведення цієї тези побудуємо діаграму, яка відображає рівень питомої ваги інвестицій в сільське господарство і промисловість Полтавської області (рис. 2.3).

Якщо співставити результати рис. 2.2 і 2.3, то можна помітити, що питома вага інвестицій у промисловість перевищує інвестиції у сільське господарство не такою мірою, як відрізняються їх внески до ВРП Полтавського регіону. Це свідчить про вищу ефективність інвестування у

промисловість регіону, порівняно із інвестуванням у сільське господарство. Але при цьому слід зазначити, що їх обсяги мають різну ступінь частки в структурі ВРП регіону.

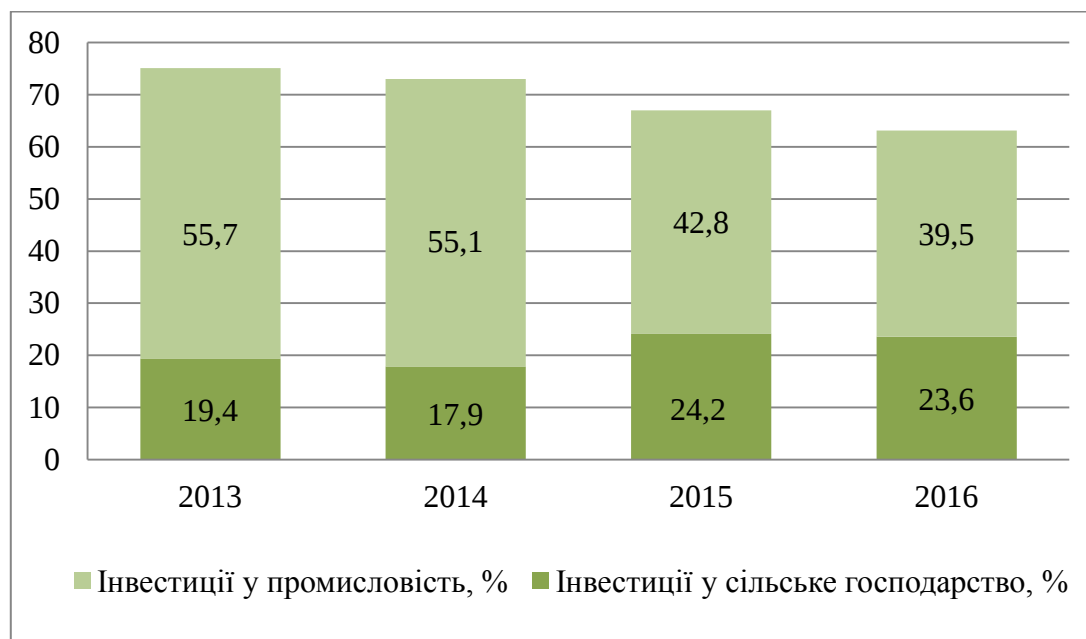

Рис. 2.3 Динаміка питомої ваги інвестицій у сільське господарство та промисловість у загальному обсязі інвестицій в основний капітал Полтавської області, 2013-2016 рр.*

* побудовано на основі даних Державної служби статистики [20]

Також рис. 2.3 підтверджує зв'язок між динамікою показників виробництва регіону та інвестицій у його основний капітал – у 2016 р. питома вага інвестицій у промисловість зменшилася на 3,3%, порівняно із минулим роком, що спричинило зниження питомої ваги промислового виробництва на 2,8%.

Підсумовуючи отримані розрахунки, необхідно відзначити, що характер пріоритетних галузей економіки Полтавської області за період з 2013 по 2016 рр. практично не змінювався. Це свідчить про стабільний промисловий пріоритет, що спричинює інвестиційну привабливість регіону. Отже, дана галузь є найперспективнішою для інвестицій та найбільшою мірою сприяє зміцненню регіональної конкурентоспроможності.

У структурі промислового виробництва Полтавського регіону (рис. 2.4) найбільшу питому вагу мають добувна, переробна та харчова промисловість. За підсумками I кварталу 2017 р. обсяг реалізованої промислової продукції Полтавської області становив 39 млрд. грн., що складає близько 10% від відповідного загальнодержавного показника.

Рис. 2.4 Структура промислового виробництва Полтавського регіону, 2016 р.*

* побудовано на основі даних Державної служби статистики [20]

Важливою передумовою розвитку промисловості регіону став широкий ресурсний потенціал. Так, на території Полтавської області виявлено 99 родовищ нафти, природного газу, газового конденсату, 10 родовищ залізної руди, 44 родовища торфу, понад 800 млн. т бурого вугілля та ін. Станом на 2016 р. регіон забезпечує Україну газовим конденсатом на 68,6%, природним газом – на 41%, нафтою – на 11% [19].

У регіоні діють понад 1200 промислових підприємств майже всіх основних видів економічної діяльності. На підприємствах промисловості

працює понад третина осіб, зайнятих в економіці області та сконцентрована чверть основних засобів.

Отже, з урахуванням наявних ресурсів в області потенціал розвитку мають такі галузі виробництва: добувна та переробна промисловість, сільське господарство, видобування та переробка вуглеводнів, машинобудування. Слабкими сторонами інвестиційного клімату Полтавського регіону передусім є високий рівень зношеності основних виробничих фондів, екологічні проблеми й недостатня кількість природоохоронних заходів в промисловості, досить низька інноваційна активність підприємств та ін [17].

Правомірно зробити висновок, що Полтавський регіон, маючи досить значний потенціал розвитку промислового сектору, перебуває у стані застою, оскільки потребує повномасштабної, системної модернізації. Саме тому важливого значення набуває створення сприятливого інвестиційного клімату, що можливе лише за стійких конкурентних позицій регіону.

РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРА НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ

У період глобалізації зростає інтерес до нових організаційних структур, які є достатньо гнучкими, щоб пристосовуватися до динамічного зовнішнього середовища, проте водночас є достатньо стійкими, щоб забезпечувати спільне виконання масштабних проектів. Саме тому актуальності на сьогодні набуває використання кластерного підходу, що дозволяє такі організаційні структури створити.

Кластерний підхід для практики вітчизняного державного управління є ще досить новим і малодослідженим, у той час як у світі кластери відіграють особливу роль у регіональному розвитку та забезпеченні регіональної конкурентоспроможності. Успішне функціонування кластерів та їх ефективну державну підтримку демонструють Австрія, Італія, Канада, Китай, Німеччина, Фінляндія, Франція, США, Японія та інші країни [10].

В основі формування конкурентоспроможності регіону лежить забезпечення ефективності функціонування на його території виробничого, торгівельного, людського, інноваційного, інвестиційного капіталу. Використання кластерів як форми співпраці підприємств та організацій регіону сприятиме підвищенню ефективності використання капіталу в умовах територіальної конкуренції.

Кластери дозволяють оптимізувати міжфірмові контакти, налагодити ефективну кооперацію, погоджувати плани бізнес-суб'єктів організацій, що здійснюють різні види економічної діяльності. Одночасно кластери виступають і як форум, в рамках якого ведеться діалог між діловими, урядовими та науковими колами про шляхи розвитку конкурентних переваг в рамках регіону, країни [16].

Кластерна теорія активно розвивається з 90-х рр. XX ст., її основоположником вважається лауреат Нобелівської премії М. Портер. За його визначенням, кластери – це сконцентровані за географічною ознакою

групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але при цьому виконують спільну роботу [22]. В основу функціонування кластерного об'єднання покладено ромб М. Портера (модель «Даймонд») (рис. 3.1).

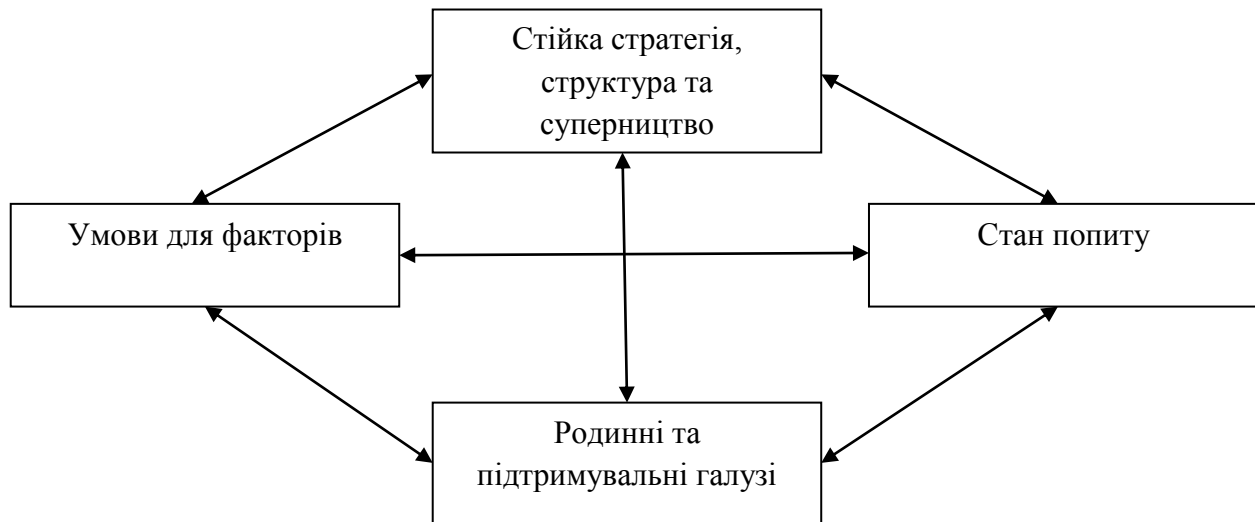

Рис. 3.1 Ромб конкурентних переваг М. Портера

Комплекс взаємодій усередині ромбу вказує на взаємозалежність усіх його складових, які, доповнюючи один одного, забезпечують ефективність функціонування кластера.

Згідно з висновками науковців [25], кластер повинен мати такі ознаки:

- наявність підприємства-лідера, що визначає довгострокову спільну стратегію регіональної економічної системи;
- територіальна локалізація основної маси суб'єктів господарювання – учасників кластерної системи;
- стійкість стратегічних міжнародних господарських зв'язків у рамках кластерної системи, включаючи її міжрегіональні та міжнародні зв'язки;
- наявність спільних корпоративних систем управління, бізнес-процесів, централізованого контролю та аналізу.

Для створення кластера необхідно здійснити комплекс економічних, законодавчих та гуманітарних заходів, забезпечивши при цьому певні базові умови регіонального розвитку.

Процес формування кластерів на території регіонів України можна представити у вигляді шести взаємопов'язаних етапів [5], які передбачають розробку комплексу нормативно-правових, інфраструктурних, економічних, організаційних та управлінських заходів (рис. 3.2).

Рис. 3.2 Алгоритм створення кластерів на території регіону

Роль держави у реалізації кластерного підходу змінилась: раніше вона була визначальною у створенні та організації функціонування кластерних структур, а на сучасному етапі полягає у розробці механізмів стимулювання різноманітної кооперації в регіонах: між підприємствами, науковими та освітніми установами, громадськістю, регіональними органами публічної влади та іншими суб'єктами з метою встановлення довготривалого партнерства. Існує багато позитивних прикладів процвітання країн і регіонів завдяки відповідній цілеспрямованій політиці розвитку та підтримці кластерів і ділових мереж владою як на місцевому, регіональному, так і національному рівні.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що існують усі належні умови для створення та розвитку кластерів на території Полтавщини, у першу чергу, в пріоритетних для неї галузях – добувна та нафтопереробна промисловість.

Однією із головних проблем вітчизняного ринку нафтопродуктів є висока залежність від імпорту готових нафтопродуктів, коли фактично фінансуються економіки інших країн у збиток власній державі [21]. У зв'язку із цим стратегічно важливою є кооперація вітчизняних постачальника та виробника, що дозволить значно знизити ціни на нафтопродукти, підтримати вітчизняне виробництво, створити додаткові робочі місця.

На рис. 3.3 зображено структуру кластера нафтопереробної промисловості в Полтавському регіоні. Ядром кластера є Кременчуцький нафтопереробний завод – єдине наразі діюче нафтопереробне підприємство України, що має важливе значення як одне з джерел створення стратегічного запасу нафтопродуктів.

Кременчуцький нафтопереробний завод здійснює повний цикл переробки нафти і виготовляє нафтопродукти, що відповідають європейським вимогам якості та пропонує широкий асортимент нафтопродуктів як на вітчизняному, так і на зарубіжному ринках.

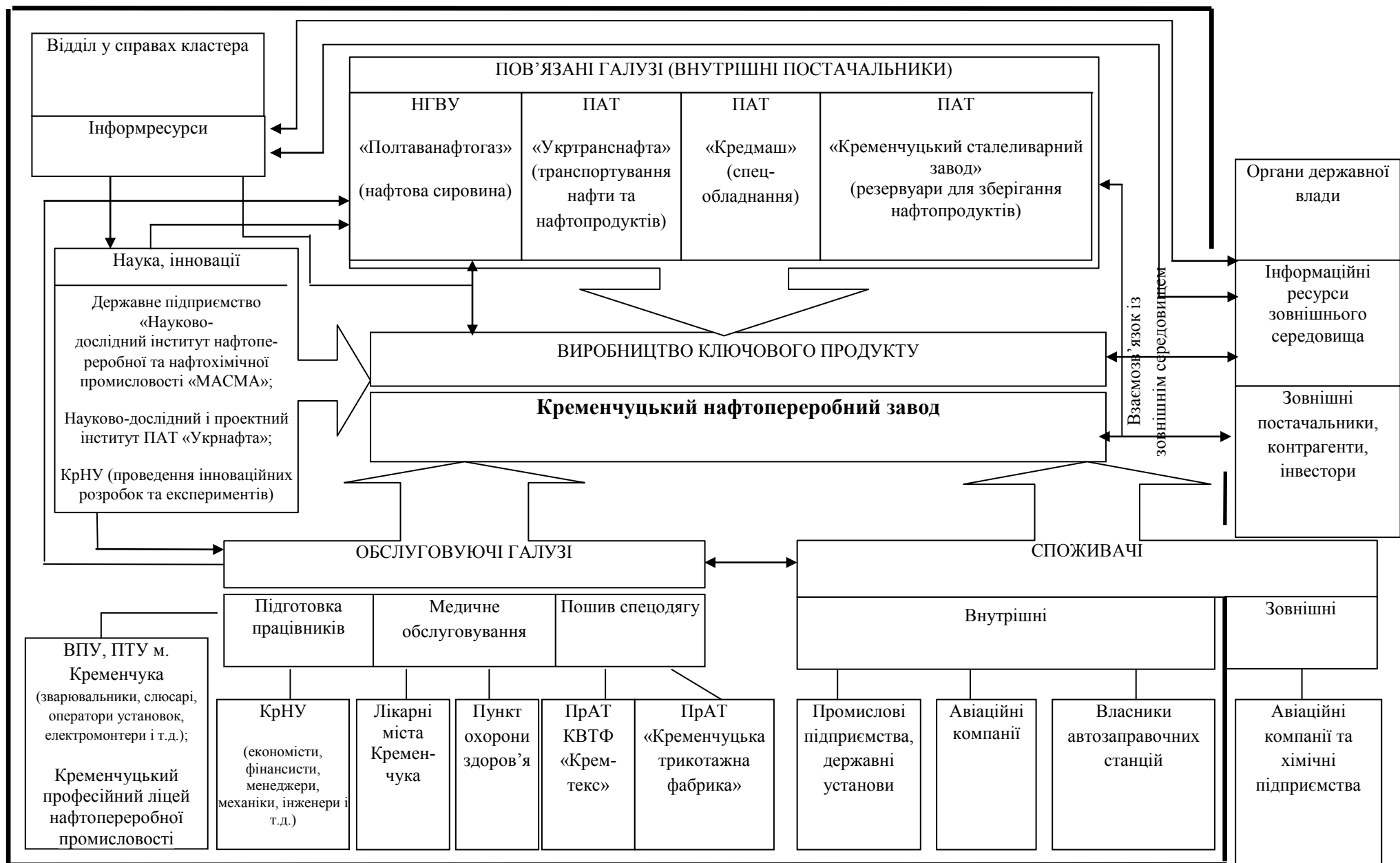

Рис. 3.3 Структура кластера нафтопереробної промисловості в Полтавському регіоні

Полтавський регіон, як уже зазначалося, є промислово орієнтованим, тому послуги з постачання та обслуговування виробництва нафтопродуктів можуть надаватися здебільшого підприємствами, що розташовані на території області.

За запропонованим кластером основним постачальником нафтової сировини виступає НГВУ «Полтаванафтогаз», що є одним із провідних нафтогазовидобувних виробництв в Україні. Транспортування нафти та нафтопродуктів здійснює ПАТ «Укртрансффта» – оператор системи магістральних нафтопроводів України, другий за величиною у Європі. Внутрішніми постачальниками обладнання та допоміжних матеріалів є ПАТ «Кредмаш» та ПАТ «Кременчуцький сталеливарний завод».

Важливе значення мають також галузі, що обслуговують виробництво. Так, підготовку кваліфікованих робітників та адміністративного персоналу може бути покладено на ВПУ, ПТУ м. Кременчука та Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського. Освіту високого рівня саме у галузі нафтопереробки надає Кременчуцький професійний ліцей нафтопереробної промисловості. Лікарні міста Кременчука та пункти охорони здоров'я здійснюватимуть медичне обслуговування персоналу. Співпраця із найбільшими швейними фабриками м. Кременчука – ПрАТ КВТФ «Кремтекс» та ПрАТ «Кременчуцька трикотажна фабрика» дозволить отримати якісний спецодяг за ціною, значно нижчою за імпорту.

На схемі також перераховано основні підприємства та інститути, співпраця із якими дозволить запровадити інновації, оптимізувати процес виробництва, більш раціонально використовувати фактори виробництва.

Основними споживачами нафтопродуктів кластера виступатимуть:

- на внутрішньому ринку – промислові підприємства, державні установи, авіаційні компанії та власники автозаправочних станцій;
- на зовнішньому ринку – авіаційні компанії та хімічні підприємства.

Функціями відділу у справах кластера є здійснення інформаційно-аналітичної та координаційної роботи серед учасників кластерного об'єднання,

роз'яснення особливостей функціонування кластерів населенню за допомогою засобів інформації, організації форумів, зустрічей учасників кластерів.

Зв'язок із зовнішнім середовищем кластера реалізується співпрацею із органами державної влади, інформаційними ресурсами зовнішнього середовища, зовнішніми постачальниками, контрагентами, інвесторами.

Кластер орієнтований на максимально можливе використання конкурентних переваг сумісного економічного потенціалу підприємств і організацій, що кооперуються з метою виготовлення якісного нафтопродукту. Функціонування даного кластерного об'єднання сприятиме не лише розвитку нафтопереробної галузі як пріоритетної у регіоні, а економічному успіху території, на якій він розташований. Тому невід'ємною умовою успішності проекту зі створення кластеру є також підтримка держави, передусім шляхом формування відповідної нормативно-правової бази.

Створення потужного, проте гнучкого об'єднання підприємств зумовить підвищення ефективності використання капіталу – виробничого, торгівельного, людського, інноваційного, інвестиційного, що відкриває перед кластером нові можливості (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Можливості, що виникають внаслідок підвищення ефективності
використання видів капіталу

Вид капіталу	Можливості
Виробничий	– прискорення оновлення основних засобів; – розвиток нових видів діяльності, які збільшують можливості кластера; – підвищення продуктивності за допомогою прискорення інновацій в технологічній і організаційній сферах; – зниження вартості послуг, здійснюваних між партнерами.
Торгівельний	– стабільність зв'язків між учасниками кластера, що підвищує конкурентоспроможність продукції та об'єктивно полегшує можливість виходу вітчизняних товаровиробників на внутрішні та зовнішні ринки збуту своєї продукції; – формування експортних ніш на світовому ринку; – створення нових видів продукції; – гнучке пристосування до змінних умов ринкового попиту.

Людський	– створення додаткових можливостей для підготовки нових кваліфікованих робітників та підвищення кваліфікації; – можливості перерозподілу кваліфікованих кадрів між учасниками кластерного об'єднання; – входження до складу будь-якого кластера соціальної інфраструктури, однією з функцій якої є обслуговування робітників-членів кластера, що значно підвищує якість їх життя і відповідно продуктивність праці.
Інноваційний	– включення до складу кластера науково-дослідних лабораторій, інноваційних установ, університетів, науково-дослідних інститутів; – підтримка наукових розробок у середині кластера; – стимулювання зв'язку «економіка-наука-продукція»; – можливості обміну «ноу-хау» та технологічними розробками між членами кластера; – отримання додаткових коштів для інвестування в різноманітні науково-технологічні проекти.
Інвестиційний	– підвищення можливості протистояти впливу зовнішніх факторів і зниження ризиків для вітчизняних та іноземних інвесторів; – отримання доступу до участі в інвестиційних програмах уряду; – можливості входження кластера до глобальної мережі ТНК, здатних забезпечити приплив іноземних інвестицій у структурну перебудову виробництва; – створення іміджу довгострокового та ефективного об'єднання привабливого для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Довгостроковими цілями створення нафтопереробного кластера є пожевлення зовнішньоекономічних відносин за рахунок експорту конкурентоздатної продукції, і, як результат, підвищення ефективності національної економіки України в цілому.

Отже, основними позитивними якостями нафтопереробного кластеру є:

- швидкі темпи пристосування до динамічних ринкових умов;
- високий рівень інноваційного розвитку;
- підвищення ефективності внутрішньої та зовнішньої конкуренції;
- отримання додаткових можливостей для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій.

За виконанням усіх перерахованих рекомендацій функціонування кластера сприятиме ефективнішому використанню потужностей підприємств-учасників, росту продуктивності, зниженню витрат і підвищенню прибутків – це прискорить окупність інвестицій в інноваційні розробки, що зробить кластер інвестиційно привабливим для вітчизняних та іноземних інвесторів.

Більше того, створення кластеру нафтопереробної галузі може створити унікальне підґрунтя для розвитку інноваційної діяльності, підвищення продуктивності та рентабельності Полтавського регіону за рахунок кластеризації інших галузей економічної діяльності за прикладом нафтопереробної.

ВИСНОВКИ

Основні наукові й практичні результати дослідження зводяться до наступного:

1. На основі узагальнення та систематизації наукових підходів визначено процес формування системи управління регіональною конкурентоспроможністю, що дозволяє її розглядати як сукупність підсистем і елементів, які можуть вивчатися окремо.

2. Доведено необхідність застосування статистичного та коефіцієнтного методів для вивчення, порівняння та інтерпретації фактичних даних щодо конкурентоспроможності регіонів України.

3. Обґрунтовано використання методики оцінки конкурентоспроможності регіону, в основі якої лежить валовий регіональний продукт, який включає результати економічної діяльності регіону.

4. Отримані результати дозволяють стверджувати, що найбільш конкурентоспроможними станом на 2016 р. є Полтавська, Дніпропетровська, Запорізька та Київська області. Вінницька, Кіровоградська, Львівська, Сумська та Черкаська області покращили своє конкурентне становище, подолавши низький рівень конкурентоспроможності. Неконкурентоспроможними залишаються Закарпатська, Тернопільська і Чернівецька області.

5. Проведено оцінку конкурентоспроможності Полтавської області та виявлено пріоритетну галузь її економічної діяльності – промисловість. Доведено, що дана галузь є найбільш перспективною для інвестицій та найбільшою мірою сприяє зміцненню регіональної конкурентоспроможності.

6. Розроблено структуру кластера нафтопереробної промисловості в Полтавському регіоні, діяльність якого сприятиме більш ефективному використанню потужностей підприємств-учасників, росту продуктивності, зниженню витрат і підвищенню прибутків, залученню вітчизняних та іноземних інвесторів і виходу на світовий ринок із сильною конкурентоспроможною продукцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 51. – Ст. 548. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052850.html
2. Закон України «Про господарські товариства» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T157600.html
3. Господарський кодекс України: зі змінами і доповненнями від 16 листопада 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030436.html
4. Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://surdp.eu/uploads/files/Poltavska_RDS_FINAL_UA.pdf
5. Безугла В.О. Сучасні аспекти формування регіональної конкурентоспроможності. Монографія. / Безугла В.О., Шаповал Л.П., Латишев К.О. – Кременчук: Видавництво ПП Щербатих О.В., 2010. – 285 с.
6. Бобирєв Д. Б. Кластерний підхід – шлях до забезпечення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / Д. Б. Бобирєв // Наукове товариство Івана Кушніра. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/>
7. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: Монографія. – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – 316 с.
8. Валовий регіональний продукт у 2016 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – 155 с.
9. Волошин В. В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України /В. В. Волошин, В. М. Трегобчук // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 9-14.
10. Дегтярьова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України

[Електронний ресурс] / І. О. Дегтярьова // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>.

11. Заблоцький Б.Ф. Розміщення продуктивних сил України: Національна макроекономіка: посібник. – К.: Академ-видав, 2002. – 368 с.

12. Запотоцький С. П. Регіональна конкурентоспроможність як стратегічний напрям сучасної регіональної політики / С. П. Запотоцький // Економічна та соціальна географія. – 2013. – № 1(66). – С. 79-86

13. Інфраструктурне забезпечення конкурентоспроможності економіки регіонів: методологія, механізми / П. Ю. Беленький, О. Л. Вальдрат, Н. І. Гомольська та ін. – Л.: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2002. – 308 с.

14. Коломоєць М. О. Аналіз диференціації регіонального розвитку за валовою доданою вартістю / М. О. Коломоєць // Управління розвитком. – 2014. – №11. – С. 139 – 143.

15. Королюк Ю. Г. Кластерний підхід як складова регіонального управління / Ю. Г. Королюк // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=110>

16. Локота А. Г. Кластери та мережі як інструмент розвитку та підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств та регіонів України / А. Г. Локота, А. Р. Дунська // Актуальні проблеми економіки та управління. – 2014. – № 8. – С. 8-15.

17. Маслак О. І. Визначення рейтингів регіонів за рівнем інвестиційної привабливості (на прикладі Полтавської області) / О. І. Маслак, В. А. Таловер // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2016. – № 1(60). – С. 66-76.

18. Носирєв О. О. Кластерний підхід до регіонального розвитку / О. О. Носирєв, О. В. Мозенков // Вісник НТУ «ХПІ» . – 2014. – № 4(1047). – С. 92-96.

19. Офіційний веб-портал Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.adm-pl.gov.ua/>
20. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
21. Офіційний сайт ПАТ «Укртатнафта» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrtatnafta.com/archive.php?id=521>
22. Портер М. Конкуренция : [пер. с англ.] / М. Портер. — М. : ИД «Вильямс», 2000. — 496 с.
23. П'ятак В. І. Кластерний підхід в управлінні регіональним економічним розвитком / В. І. П'ятак // Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – 2013. – № 3(23). – С. 107-110.
24. Регіони України 2017. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Ч. 2. – Київ, 2017. – 687 с.
25. Родионова Л. Н. Кластеры как форма интеграции инвестиционных ресурсов / Л. Н. Родионова, Р. Ф. Хайруллин // Нефтегазовое дело: электрон. науч. журн. – 2016. – Вып. 1.
26. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / Г.В. Балабанов та ін. (ред.); Інститут Схід-Захід. Київський центр, Інститут географії НАН України. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.
27. Україна в цифрах 2016. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2017. – 240 с.
28. Чужиков В. Регіональна диверсифікація виробництва / В. Чужиков // Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 4-11.
29. Шеховцева Л. С. Конкурентоспособность региона: факторы и методы создания [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.cfin.ru/press/marketing/2001-4/03.stml>.
30. Яковенко Л.І. Економічна конкурентоспроможність регіону в умовах нової економіки / Л. І. Яковенко, С. М. Гермашевський // Економіка і регіон. – 2013. – № 1. – С. 52 – 54.

ДОДАТКИ

Додаток А

Валовий регіональний продукт на душу населення, 2012-2016 рр., грн.

Регіони	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	28488	32002	33473	36904	46413
Вінницька	17768	20253	22303	27249	37270
Волинська	16993	19249	19817	23218	30387
Дніпропетровська	42068	44650	46333	53749	65897
Донецька	36446	38907	37830	27771	26864
Житомирська	17184	19551	20286	23678	30698
Закарпатська	14455	17088	17044	19170	22989
Запорізька	27567	30656	30526	37251	50609
Івано-Франківська	19386	23379	24022	27232	33170
Київська	34420	40483	39988	46058	60109
Кіровоградська	19918	22082	25533	29223	39356
Луганська	25067	25950	24514	14079	10778
Львівська	20490	24387	24937	28731	37338
Миколаївська	23402	24838	27355	30357	41501
Одеська	25748	27070	29118	31268	41682
Полтавська	35246	38424	39962	48040	66390
Рівненська	16735	18860	19003	24762	30350
Сумська	19800	21722	23517	26943	37170
Тернопільська	15055	16644	16819	20228	24963
Харківська	27966	29972	31128	35328	45816
Херсонська	16990	17910	19311	21725	30246
Хмельницька	17260	19920	20165	24662	31660
Черкаська	21082	24558	26168	30628	40759
Чернівецька	13228	14529	15154	16552	20338
Чернігівська	19357	22096	22603	26530	35196

Групування регіонів України за значенням індексу
конкурентоспроможності

Значення індексу	Період	Області
$I_k \geq 1$	2012-2014 роки	Дніпропетровська
		Донецька
		Київська
		Полтавська
	2015-2016 роки	Дніпропетровська
		Запорізька
		Київська
		Полтавська
$1 > I_k \geq 0,8$	2012 рік	Запорізька
		Луганська
		Миколаївська
		Одеська
	2013 рік	Запорізька
		Луганська
		Одеська
	2014 рік	Запорізька
		Миколаївська
		Одеська
		Харківська
	2015 рік	Миколаївська
		Одеська
		Харківська
		Черкаська
	2016 рік	Вінницька
		Кіровоградська
		Миколаївська
		Львівська
		Одеська
		Сумська
		Харківська
		Черкаська
$0,8 > I_k \geq 0,6$	2012 рік	Вінницька
		Волинська
		Житомирська
		Івано-Франківська
		Кіровоградська
		Львівська
		Сумська
		Херсонська
		Хмельницька
		Черкаська
		Чернігівська

Продовження додатку Б

Значення індексу	Період	Області
0,8 > Ік ≥ 0,6	2013 рік	Вінницька
		Волинська
		Житомирська
		Івано-Франківська
		Кіровоградська
		Львівська
		Миколаївська
		Сумська
		Хмельницька
		Черкаська
		Чернігівська
	2014 рік	Вінницька
		Житомирська
		Івано-Франківська
		Кіровоградська
		Луганська
		Львівська
		Сумська
		Хмельницька
		Черкаська
		Чернігівська
	2015 рік	Вінницька
		Волинська
		Донецька
		Житомирська
		Івано-Франківська
		Кіровоградська
		Львівська
		Рівненська
		Сумська
		Черкаська
		Чернігівська
	2016 рік	Волинська
		Житомирська
		Івано-Франківська
		Рівненська
		Херсонська
		Хмельницька
		Чернігівська
Ік < 0,6	2012 рік	Закарпатська
		Рівненська
		Тернопільська
		Чернівецька
	2013 рік	Закарпатська
		Рівненська
		Тернопільська
		Херсонська
		Чернівецька

Закінчення додатку Б

Значення індексу	Період	Області
Ік < 0,6	2014 рік	Волинська
		Закарпатська
		Рівненська
		Тернопільська
		Херсонська
		Чернівецька
	2015 рік	Закарпатська
		Луганська
		Тернопільська
		Херсонська
		Чернівецька
	2016 рік	Донецька
		Закарпатська
		Луганська
		Тернопільська
		Чернівецька